

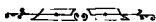
Ազգ Տրովայէն, ծիծաղներով ժըրքշալիր
 Եւ անհնդկ տաղով՝ երգով կը խաղան
 Եւ սոսկալի գէղքեր կ'առնեն՝ զընելով
 Ծառի զոգեալ կեղեկներէն դիմակներ,
 Եւ, Բաքոս, թեզ կը կանչեն զուարթ երգերով,
 Կախելով բարձր ճիւղերէն թեղօշի
 Քու պտտեղներով շարժուն: Ասոնց շնորհիւ
 Ամէն այգի կ'ուռնանայ ճոխ ծնունդներով,
 Եւ անտառները խոր, ձորփոր հովիտներն
 Ողկոյցներով կ'ըլլան բոլոր ծեփ ու լիք,
 Եւ աստուածն ուր որ ալ դարձնէ գլուխը վեհ:
 Ուստի երգենք՝ ըստ օրինի՝ Բաքոսին
 Իր գովեստներն հայրենական երգերով,
 Մատուցանենք իրեն տաշտեր, աթերներ,
 Եւ սուրբ նոխազն եղջիրներէն բըռնըած
 Բերուած թող կանգ առնէ հոն իւր բազնին,
 Եւ մենք կաղնի շամփուրներով խորովենք
 Պատարագին փորոտիները պարարտ:

Կը պահանջէ այգին դեռ շատ թըրտիքներն
 Ուշխատութիւն անբաւ, զի հարկ է որ հոգին
 Ամբողջ՝ ամէն տարի երեք եւ չորս հեղ
 Պեղուի՝ բացուի, 'ւերկմատնիով փըրըւրին
 Հողակոշտերն յաւէժօրէն, 'այգեստանն
 Իր աւելորդ տերեւներէն թէթեւցնել:
 Ախտատութիւնն հողագործին կը դառնայ
 Շըրջանով՝ ճիշտ ինչպէս՝ տարին ինք իր վրայ
 Կը հոլովի, անցնելով նոյն հետքերէն:
 Երբոր այգին թափեց վերջին տերեւներն
 Ու թօթափեց ցուրտ հիւսիսին՝ անտառին
 Զարդն ու պատին, այն ատեն ծիր այգեպանն
 Ատաշիկայ տարւոյն հոգով կը զբաղի.
 Թողլիք այգին Զըրուանեան կոր առամօզ
 Կը յապաւէ, վայելչօրէն կը յօտէ:
 Փորէ՛ երկիրը նախ, այրէ՛ նախ հօտերն,
 Եւ տանդ յարկին տակ նախ ձողերը շարէ,
 Բայց ամենէն վերջը կըթէ թու այգիդ:
 Այգիներուն երկու անգամ շուք կու գայ,
 Մոլախտներն ու թաւ փուշերն երկու հեղ
 Բարունակները կը պատեն, կը խեղդեն.
 Տաճանէի աշխատութիւն երկուքն ալ:
 Մեծատարած ագարակները գողէ,
 Բայց դու փոքրիկ մըշակէ: Եւ դարձեալ
 Անտառներէն չիլխանի տունկը կըտրէ
 Դաժանաբոյս, եւ գետեղուն եզերքէն
 Քաղէ հողգ. եւ անմըշակ ուռնետն
 Հողը պաժանք կը պատճառէ մըշակին:
 Արթերն ահա կապուած ուրեմն, ուղէշներն
 Յօտոցի պէտք չունին այլ եւս, եւ արդէն
 Սյգորդն յոգնած երգը բերանն հասեր է
 Հուսկ տունկերուն. բայց հարկ է հողը թըրքել,

Փոշին շարժել, եւ ունենալ Արմազդէն
 Արդէն հասուն ողկոյցներուն համար վախ:
 Ընդհակառակը՝ ձիթենին եւ ոչ մէկ
 Մըշակութիւն ունի. ան չի՝ սպասեր բնաւ.
 Ոչ կրօնածագ յօտոցներու, եւ ոչ ալ
 Փոքրերու ծանր ակուններուն, անգամ մ'երբ
 Հոգին կըպած՝ հէր է լոյս օդն ի վեր:
 Եթէ փոքրին կոր ծանիքով փեռնկէս
 Արմատին հողն, անոր կու տաս բաւական
 Խոնաւութիւն, եւ եթէ խոփը մըխես
 Պիտի տայ թեզ ծանրաբեռնի պըտուղներ:
 Ուստի մշակէ խնամքով պարարտ ձիթենին,
 Զիթենին գէ՛ր սիրուն՝ հաճոյ Հաշտութեան:

Դոյնալէս ծառերը պըտաւոր՝ բունեղինի
 Հազիւ զգացին հըգօր եւ ոյժ ըստացան,
 Իրենց յատուկ գօրութիւնով կը ձըկտին
 Դէպ ի ստողերն յանկարծակի, անկարօտ
 Ամենեւին մեր օգնութեան. եւ սակայն
 Անտառն ամբողջ կը փըլի ծեփ միգրերով.
 Թըռչուններու կայան վայրի թաւուտներն
 Արեւներանգ պըտուղներով կը կարմրին:
 Սինձը կ'ուտեն հօտերը, բարձր մայրին
 Կը հայթայթէ մեզ մարիս, որմէ կ'ունենանք
 Գիւրջային կրակ եւ լոյսի ճաճանչներ:
 Եւ դեռ մարդիկ կը դանդաղէն տնկելու
 Եւ տանելու անոնց վըրայ հոգ ու խնամք:

Թարգմ. Հ. Ա. ՂԱԶԻԿԵԱՆ

Գ Ի Տ Ա Վ Ա Ն

Մ Ե Ղ Ո Ւ Ն Ե Ր Ո Ւ Լ Ե Զ Ո Ւ Ն

Գերմանացի կենսաբան ուսուցիչն Գարլ
 Պոն Պրիշ կը հրատարակէ իր գիտողու-
 թիւնները մեղուններու լեզուին վրայ, կը
 գրէ Հանս Պրեմեր գերմաներէն կողմոս
 Թերթին մէջ (պրակ ԺԻ), Բայց հարկ է
 գիտնալ կանխաւ՝ որ ինքը հ'ուզեր բնաւ
 մարդկային լեզուին հետ համեմատութեան
 դնել:

Յայտնի է որ մեղունները իրարու հետ
 փոխադարձ հաղորդակցութիւններու պէտք
 ունին, որպէս զի կանոնաւորապէս առաջ
 երթայ այս գօրեղ եւ բազմաձայն աշխա-

առաջինը, որով անոնց կենքը հիւսուած է: Թեքես այս նկատմամբ մենք չափազանց մարդիկեզն գաղափար և մտածութիւն ունենինք:

Կը կարծուէր թէ մեղուները իրենց աշխատութիւնը կը սկսէին ուժով շշելով, և թէ կը դառնային հանդարտորէն բզզելով. ու կը մտածուէր որ միւս մեղուներն ալ պէտք էին ըմբռնել այս բզզիւններուն տարբերութիւնը և ըստ այնմ կարգադրել իրենց ընթացքը: Բայց արդեօք ապացուցուած էր թէ մեղուները կը լսեն:

ՀԱՄԱՐԱԳԷՏ ՓՈՐՁ. — Մեղուներուն հաղորդական կարողութիւնը փորձելու համար Ուուոյչայպետն Պրիշ հետեւեալ պարզ և հնարազետ կերպը գործածեց:

Ինքը փոքր սկաւառակ մը դրաւ շաքարախառն ջուրով լեցուն՝ փորձի սահմանուած սեղանին վրայ՝ բաց պատուհանի մ'առջև: Մեղու մը դէպի սկաւառակ կը վազէ, կը ծծէ շաքարախառն ջուրէն կըրցածին չափ և կը հեռանայ. քիչ վերջը սկաւառակին վրայ կը յարձակի մեծ բազմութիւն մը մեղուներու: Եթէ ուուոյչայպետը վերցնէ սկաւառակը սեղանին վրայէն՝ մեղուները չեն գար այլևս. միայն երբեմն երբեմն անոնցմէ մին կը թոշտի սենեկին մէջ՝ աչք մը տայու հոն: Բայց ինչպէս բազմութեամբ դարձեալ արագօրէն կը լեցուին մեղուները՝ երբ ուրիշ ըսկաւառակ մը դնէ դարձեալ սեղանին վրայ շաքարախառն ջուրով: Յայտնի է որ մեղուները իրարու հաղորդած պիտի ըլլան իրենց քաղցը ազդելով վրճակը. թեքես իրենցմէ մէկը « լուր » տարաւ. պարզ փորձ մը կը լուծէ ինդիրը: Իւրացանչիւր մեղու որ սկաւառակին վրայ կը թռչի՝ կ'ունենէր բիծ մը կ'ընդունէ, որ գունատը նիւթին մէջ թաքցուած վրճակով մը հաղորդուած է: Գոյնին տարբերութենէն և բիծին դիրքէն՝ ըստ որում ինքը կը դնէ՝ Պրիշ թուարկութեան դրութիւն մը կը հնարէ. իր հիւրերը համարուած են ուրեմն: Եւ երբ ժամանակ մը կերակուրին դարձաւ տալէ վերջ՝ դարձեալ կը պատրաստուի շաքարախառն ջուրը՝ մեղուներուն

թիւերու յաջորդութենէն կը տեսնուի՝ որ շաքարախառն ջուրը ծծողները առաջինները չեն, այլ նոր մեղուներ կը դրկուին: Բայց թէ ինչպէս կը դրկուին:

Գերմանացի կենսաբանը մեղուանոց մը կը ըլնէ, որուն մէջ խցիկները իրարու ետև չեն, այլ իրերու մերձ, այնպէս որ ամէնքն ալ տեսանելի են, և այսպէս զայն մօտ կը դնէ սեղանին՝ որուն վրայ կը գտնուի շաքարախառն ջուրը, որ կարող կ'ըլլայ միաժամանակ թէ՛ ջուրը և թէ՛ մեղուանոցին ծակը տեսնել: Կրկին կը համարէ մեղուներու գունդ մը՝ որ կը ծծէ շաքարախառն ջուրը, սկաւառակը կը վերցնէ և քիչ վերջ դարձեալ կը դնէ սեղանին վրայ:

Հիմա դիտենք թէ ինչ կերպով կը շարժի մեղուանոցին մէջ առաջին մեղուն՝ երբ տեսնէ սեղանին վրայ սկաւառակը և շաքարախառն ջուրը. պատգամաւորը կու գայ, յետոյ մեղուանոց կը դառնայ և շաքարախառն ջուր կը բաշխէ միւս մեղուներուն, յայտնի է իրեն օգնական մեղուներուն՝ որոնք իրենց կարգին՝ ջուրը քշիջներուն մէջ պիտի հեղուն: Յետոյ կը սկսի շատ տարօրինակ ու եզակի պար մը շարունակ շրջաններ և դարձուածներ ձեւացնելով՝ գրեթէ խորշի մը մակարդակին չափ: Մեղուներն ուշադիր կը կենան և իրենց գլուխը պատգամաւոր մեղուին կը դարձնեն. կը լծանան անոր զպչիլ իրենց փոքրիկ բողկուկներով և քիչ մ'ալ անոր պարին կը հետեւին, և ահա նորօրինակ բան մը կը հանդիպի. եթէ համըրուած մեղուներէն մին պարող մեղուին զպչի՝ իսկոյն մեղուանոցէն դուրս սկաւառակին մէջ կ'իյնայ: Յայտնի է որ հոս հաղորդակցութեան ձև այլ կայ իրարու հետ. բայց որովհետև ո՛չ լսողական և ո՛չ տեսողական գործարանով չի կրնար ըլլալ, վասն զի մեղուանոցին մէջ խաւար է և բզզումը կը տիրէ, կը հետևի ասկէ որ այս հաղորդակցութիւնը սոսկ շօշափողական է:

ԱՅԱՐԱՌՈՒԹԻՒՆ ԿԱՅ ԱՐԻԵՕՔ. — Խնդիր է թէ ինչպէս մի միայն կամ զլիարարա-

պէս համրուած մեղուները կ'իմանան կոչը. թեքեա լաւ ճանչցողներու խճումը մ'է որ իրարու հաղորդութեանց վրայ կը հաս- տատուին:

Ուսուցչապետը որիշ փորձ մ'աւ կ'ը- նէ: Երկու տարբեր տեղեր կը դնէ սկա- ւառակներ շաքարախառն ջուրով լեցուն. այն մեղուները որ կ'երթան առաջին սկա- ւառակէն ծծելու՝ անոնց վրայ վրձինով մը ճերմակ գոյնով կը նշանուի. երկրորդին զացողները՝ դեղին գոյնով: Երբ յաջորդ կերակուրին ժամանակը կու գայ՝ առաջին սկաւառակը դարձեալ կը լեցուի և երեւան կ'ելլէ նոր « սպիտականիշ » մեղու մը: Սա կը սկսի պարել և ահա ո՛չ միայն սպիտականիշները՝ այլ և դեղինները դուրս կը վիտան. բայց դեղինները ի գուր, վասն զի չեն մօտենար նոր լեցուած ըս- կաւառակին, այլ կ'երթան ղէպի իրենց յատուկ սկաւառակը՝ որ պարապ է: Կ'ե- րեւի որ գործողութիւնը կը կատարուի այսպէս. պարը կը նշանակէ թէ աւարա- ոտութեան նիւթ կայ. այն ատեն բոլոր հա- ւաքող մեղուները դուրս կը խուճեն, և անվերջ իւրաքանչիւր խումբը հոն կը վազէ՝ ուր սովորած է իր հունձքն ընել:

Բայց իսկապէս այսպէս չի կատար- ուիր, վասն զի երբ Ֆրիշ իր փոր- ձերուն մէջ քնական պայմաններն առաջ կը բերէ, և ներկայացնելով յատուկ ծա- դիկներ՝ երկու խումբ կը ձեւացնէ, մին՝ թմրիի, միւսը՝ կակիայի ծաղիկներէն մեղը հաւաքողներէն: Նա կը տեսնէ որ թմրիի մեղուն պարելով իրեն կը կանչէ իր խում- բին ընկերները. բայց նոյնը տեղի չ'ունե- նար կակիայի խումբին մէջ. ինչո՞ւ ուրեմն այս պարագային մէջ երկու խումբերը իրարմէ կը տարբերին, և շաքարախառն ջուրին մէջ զացողները ոչ, Հոս ևս փորձը գոհացուցիչ պատասխան մը կու տայ: Դարձեալ կը ձեւանան երկու խումբ մե- ղուներ, որոնք շաքարախառն ջուրը կը ծծեն: Բայց երկու սկաւառակներուն մէջ երկու տարբեր հոտաւէտ նիւթեր կը դը- րուին. և ահա թէ ինչ տեղի կ'ունենայ:

Այս անգամ ևս միայն մէկ խումբը կը

շարժի՝ երբ պատուիրակ մեղուն ծանու- ցում կ'ընէ, և այս կը նշանակէ սոսկ՝ թէ հոն տեղերը բան մը կայ և աւելի տեղե- կութիւն մը կը ստացուի ունոր վրայ այն հոտաւէտ նիւթին միջոցով՝ զոր մէջ մի շաքարային մասին հետ կը կըէ, բեղմնա- ւորելու համար անով՝ սկաւառակին մէջէն ծծելով ջուր:

Ահա ուրիշ փորձ մ'աւ, որմէ յառաջ կու գայ շատ ուշագրաւ արդիւնք մը: Պ. Ֆրիշ կերակուրին վրայ բաւական ժամա- նակ հանգիստ տալէ ետքը, սեղանին վրայ կը դնէ փոխանակ շաքարախառն ջուրին՝ անուշահամ հեղուկով թրջուած ծծուն թուղթի թերթեր: Երբ մեղուները շատ պի- տի աշխատին աղքատին արդիւնք մ'ունե- նալու համար՝ կը դառնան իրենց մեղուանո- ցը կիսադատարկ ստամոքսով. մեղուներէն ոչ մին չի սկսիր նշանակալից պարը: Ասկից յայտնի է որ շաքարախառն աղբիւր գտնողը իրեն գիտին վրայ տեղեկութիւն կու տայ այն ատեն միայն՝ երբ աւարն առատ և զուրահաս է:

ՀՈՏԱՌՈՒԹԻՒՆԱՆ ԶՊԵՏԱՎԱՆՔԸ. — Ուրիշ հարցմունք մ'աւ կ'ըլլայ: Մինչև հիմայ նկարագրուած փորձերը ամէնքն ալ համ- րուած մեղուներուն վրայ կատարուած են, այսինքն է կը վերաբերին այն մեղու- ներուն ընթացքին, որոնց համար՝ տեղ մը կը մատակարարուի. պիտի ըսենք ըստ արդի մտածութեան, թէ տեղեակ են մեղու- ները բաւական ատենէ ի վեր: Բայց ի՞նչ- պէս հեղեք է որ էն առաջ բոլոր այս փորձիկ կենդանիները զացեր են կերակուրին տեղը: Արդեօք զացեր են առաջնորդութեամբ առ- ջի գտիչ մեղուին թէ ղրկուեք են: Առաջին կարծիքը մերժուած է ստոյգ դիտողութիւն- ներէ վերջը. վասն զի կարճ է հեռաւորու- թիւնը ի մէջ մեղուանոցին և փորձի սեղանին. ուրեմն ղրկուած են նոր մեղա- հաւաք մեղուներ: Պ. Ֆրիշ կրցած է դի- տել որ կերակուրի կու գայ խուռն բազ- մութիւն մը նոր հաւաքող մեղուներու միայն այն ատեն՝ երբ հիւթեղ կերա- կուրէ մը ետքը պատգամաւոր մեղուները կը պարեն մեղուանոցին մէջ: Ուստի պարը

ոչ միայն իբր ազգ կ'ըլլայ արդէն փորձառու ժողովող մեղուներուն, այլ և կը գրգռէ կը հրապուրէ նորահաս մեղուները:

Նոյնպէս կը հարցնենք, արդեօք կեբակուր փնտոողները յախուռն կ'երթան հանգիւ պաժին պէս՝ թէ կը հետևին մասնաւոր նշաններու: Պ մըրիշ կը շարժէ մեղուններու պան մը շարքաբախառն և հոտաւէտ սկաւառակի մը քով անուշահոտ նիւթով մը: Մերձաւոր այլ և այլ տեղեր ալ կը դնէ սկաւառակներ շարքաբախառն ջուրով, ոմանք մինեոյն հոտաւէտ նիւթերն ունին, այլք՝ ոչ: Արդ մեղուները մի միայն և կամ գրեթէ միայն առաջին սկաւառակները կը փնտռեն:

Նոր մեղուները իրենց քթին մօտեցնելով՝ կամ աւելի իրենց բողբոլակներուն մէջ հաւաքելով պարող մեղուին միջոցով տարածուած հոտը՝ անվրէպ այն կողմը կ'ուղղուին՝ ուսկից կու գար այն անուշահոտ բուրումը:

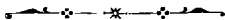
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ. — Արդ ինչ է նշանակութիւնը և կարեւորութիւնը բոլոր այս արդեանց՝ մեղուներուն կենաց վրայ ճիշդ գաղափար մ'ունենալու համար: Ենթադրենք որ թմբիները կը սկսին ծաղկել: Գիպուածով մեղու մը կը տեսնենք՝ որ ծաղիկներէ լաւ մը կը հաւաքէ առանց յոգնութեան՝ ստամոքսը մեղրով լցնելով և կը դառնայ իր փեթակը:

Պարելով եղելութիւնը կ'իմացնէ, և նոյն ատեն ուրիշ մեղուներ իրենց յիշողութեան մէջ կրելով թմբի ծառին բուրումը, որ քիչ ատենէն գիրենք կը տանի ծաղկանց տեղը, կը սկսին նոր հաւաքումը. կ'երթան, կու գան, կը պարեն, մեղուններու նոր գունդեր կը կազմեն և այսպէս կարգաւ՝ մինչև որ պատուական աղբիւրն սկսի սպառել և չկարենայ մեղուն առատ և դիւրին աւար մ'ունենալ: Այն ատեն մեղուներուն այլ ևս մեծ երթիկներ չկ'ունենան կը դադրի և այսպէս ճշմարիտ յարաբերութիւն մը՝ կանխաւոր և զուգակշիռ չափով՝ կը տեսնուի մեղուններուն խնդրուածքին և ծաղկաբերութեան մէջ: Թմբի ծառին ծաղիկներն այնչափ կը քաղեն՝ որչափ որ օգտակար, կարեւոր

և բաւական են. նոյնպէս ալ կը վարուին ուրիշ ծաղիկներուն նկատմամբ:

Ինչպէս տեսնե՞ք՝ մեղուներուն լեզուն մարդկային լեզուին բնաւ չի նմանիր. անոնց լեզուն տարբեր կերպով կը դառնայ և բոլորովին տարբեր ոգով կ'ազդէ. աւելիայ նուիրուած է բացարձակապէս մարդկային ընկերութեան ու երկրին ծառայութեան ու բարեկեցութեան:

Թարգմ. Հ. Ե. ՍԻՐՈՒՆՅԱՆ

ԱՅԼԵԻԱԿԱՆ

ԱՌՏԵԱԼԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ

ՆԵՐԿԱՅ ՎԵՃԱԿԸ

Ընդհանրապէս ո՛վ որ վերջերս ուղեւորութեան առիթով պատեն ունեցաւ Առտեալի, այսինքն Տրանսիլուանիոյ Հայերուն վրայոց լրագիրներու մէջ գրելու՝ շատ մը նախորդ գրողներու ըսածները կրկնեց, և իբր վերջին հետեանք՝ կնքեց զրաժ ժողովը չափազանցօրէն ծանօթ բացատրութեամբ մը՝ թէ այնտեղի Հայերը դժբախտաբար Հայ ազգութեան համար կորսուած կամ օտարացած պէտք է համարուին: Արդ, ուղեւորութեան մէջ եղողներու քանի մը օրուան և երբեմն նոյն իսկ քանի մը ժամուան սղոցեցութեան մղումէ գոյացուած վերոյիշեալ բացատրութիւնը՝ բոլորովին անճիշդ կը գտնեն՝ եւ որ տաւը և աւելի երկար տարիներով այդ Հայերուն մէջ մնացեր և անոնց հետ կենակցեր եմ, և արդարութեան պարտք մը կը համարիմ անոնց վրայոց տարածուած այդ աննպաստ՝ չըսելու համար սխալ հասկացողութիւնը ուղղել, և ամբաստանութիւնը՝ եթէ ոչ եղծմանել՝ այլ գէթ մեղմել:

Բայց նախ քան այդ եզրակացութեան հասնիլս՝ կարեւոր կը համարիմ չգիտցողներու համար գէթ համառօտ տեղեկու

